

2083/19

NYÁRÁDY E. GY. (Kolozsvár):

**MEGJEGYZÉSEK KRITIKUS CENTAUREINKHOZ TEKINTETTEL
WAGNER JÁNOS CIKKÉRE.**

**ÜBER UNSERE KRITISCHEN CENTAUREEN MIT BERÜCKSICH-
TIGUNG VON WAGNERS ARTIKEL. (phan.)**

Szerző kiadása.

Megjelent }
Editum } 1943. XII.

Ára belföldön }
Inlandpreis } Pengő 2.—

Ára külföldön }
Auslandpreis } Pengő 3.—

Kapható a követ- | Erhältlich auf der
kező címen: | folgenden Adresse:

K ö f a r a g ó - G y e l n i k V.
Budapest, I., Csap-utca 4. III. 20. sz.

Megrendelésnél | Bei Bestellung bitte
hivatkozzék a | sich auf die fol-
következő *jel- | gende Bezeichnung
zésre: | berufen:

BORBÁSIA NOVA 19.

ASZÁRNYÓK ÉS ÉRTÉKES
KÉRTÉK SZÖVEG ÉS ÁBRÁK
KÖNYVTÁRA
NAPLÓSZÁM 2083/19

Typographia
A T T I L A
Bpest, II., Szász K.-u. 3-5

2083/19

KÖNYVTÁRSZÁM
SZÖVEG TÍPUS
KÖNYV TÍPUS
Folyóirat lalt. sz. 3586
Lelt. 1992

2014 APR 24

AGRARTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
KERT-ÉS ZÖLÖGÉSZETI TUDOMÁNYOK
NÖVÉNYTAN
NAPLOSZÁM: 1820/19

Megjegyzések kritikus Centaureainkhoz, tekintettel Wagner János cikkére.

Írta: Nyárády E. Gyula Kolozsvár.

Az 1943. év nyarán Szováta környékén egy teljes hónapot töltöttem a növényzet tanulmányozásával foglalkozva, miközben roppant tömegű *Centaurea*-anyagot gyűjtöttem össze. Tekintettel ezen génusz egyes fajainak izgató változatosságára, első dolgom volt itthon, feldolgozásuk. Úgy ez az anyag, valamint az elmúlt években gyűjtött sok anyag, alkalmas volt arra, hogy magamat a génusz néhány kritikus fajának ismeretébe beledolgozzam. Ily helyzetben jutott kezeimhez elég későn, Wagner János cikke (*Borbásia nova* 15), melyben a Botanikai Közlemények 1943. évfolyamában megjelent két *Centaurea*-cikkemmel foglalkozik.

Sok mellékes dolgot hosszadalmasan leíró cikkének olyan alanyi és tárgyi vonatkozásai is vannak, melyekkel lehető röviden foglalkoznom kell. Az alanyi vonatkozásokhoz tartozik elsősorban az, hogy W. úgy véli, dolgozatom az ő „évtizedes tanulmányait” rontaná és az annyi „fáradtsággal megállapított és meggyőző, alapvető eredményei”-vel ellentétben állana. Mint cikke hangjából érezhető, nagyon zokon vette, hogy egyes meghatározásait, pl. a *C. Wagneri*-t (l. c. 44) több esetben megváltoztattam. Pedig az ilyen dolog a tudomány fejlődésében, különösen az ilyen nehéz témánál, mindig várható anélkül, hogy az illető író autoritásában csorba eshetnék. Ilyen érzékenységre nem is gondolhattam, arra semmi ok és szükség nincsen, mert W. eredményei részemről nemcsak teljes tiszteletben állanak, hanem magam is vallom azokat s működésemmel ezek tovább fejlesztését szolgálom. Teljesen felesleges volt Turóc megye flórájából említett *C. indurata* ügyében egész oldalt írnia, és felesleges igazolnia, hogy miért vette annak idején *C. indurata*-nak azt, amit később *C. oxylepis*-nek jelzett, hiszen én az esetet csak példaképpen említettem arra nézve, hogy a „*C. oxylepis*”-nek vannak bizonyos tulajdonságai, melyek a *C. indurata*-ra emlékeztethetnek. Azután azokat a hosszadalmas fejtegetéseket, melyekkel W. kimutatja, hogy *Centaurea*-hibridek főleg ott keletkeznek, ahol a *Centaurea*-fajok érintkeznek s itt is különösen akkor, ha az egyik szülő szórványosan lép fel, régóta tényként vallom magam is. Valahogy úgy érzem magamat W. méltatlanító hangjával szemben, mint egykor boldogult Zach. Pantuval szemben, akinek több közleménye jelent meg a moldvai Csalhóhegy flórájáról és amidőn e helyről vagy 17 olyan *Carex*-fajt közöltem, amelyeket ő nem észlelt, nagyon megharagudott, hogy miért mentem az ő kutatási területére. Úgy látszik W. is

azt szeretné, hogy az ő működésének eredményeit dogmaként tiszteljük és konzerváljuk, mert hát másként nem lehetséges, mint ahogy azt ő látja. De lássuk miket is mond Wagner.

A *Centaurea jacea* és *pannonica* rojtozottsága. Legelőszőr is hangsúlyoznom kell ama tapasztalatot, hogy valaki által csupán kevés példányban gyűjtött *Centaureák* meghatározásánál meglehetősen kellemetlen és szükségtelennek látszó, ha valamely faj számos alakra van szétforgácsolva, mert ilyenkor nehéz vagy kétséges a meghatározás. Más azonban a helyzet, ha tömegesen és sok helyről gyűjtjük a *Centaureákat*. Ilyenkor a *Centaurea*-anyagban egyazon faj keretén belül is olyan sok eltérés és változatosság tapasztalható, hogy korántsem elégít ki magának a speciesnek meghatározása. A fokozati eltéréseket csak úgy lehet megnyugtatóan megismerni, ha az illető faj alakköre részletesen fel van dolgozva. Ezért rögzítettem le egységesen, az általam és mások által észlelt alakokat.

A változatosság nemcsak a nyilvánvaló hybrid-eredetből adódik, hanem magának a tőfajnak keretén belül is előáll, akár önálló kitermelődés folytán, akár a filogenetikai fejlődés folyamán bekövetkezett olyan hybridikus hatás alapján, melynek specifikus hybrid-kritériumait az illető alak már levetette. W. azt vitatja: ha valamelyik *C. jacea*-képző alaknak függelékei hasadoztak, az már nem lehet kimondott *jacea*-alak, hanem okvetlen hybridnek kell lennie. Pedig a másik lehetőség kizárására nincs semmi oka.

Keveredés útján a *C. jacea* többféleképpen kaphat fimbriáltságot, így a „*C. oxylepis*“, *austriaca*, *melanocalathia*, *pseudophrygia* és *indurata* útján. Utóbbiaknak függelékei u. a. elv szerint vannak alkotva, egymáshoz meglehetősen hasonlóak, mégis a *C. jacea*-val való hybridjeiket általában fel lehet ismerni és éppen e felismerés alapján történt leírásuk is. Azonban vannak olyan *jacea*-alakok, melyeken a függelék kisebb-nagyobb fimbriáltsága anélkül nyilvánul meg, hogy az említett „*Phrygia*“-fajok bármelyike résztvenne az illető *jacea*-alak létrehozásában. Ugyanakkor azonban, pl. a *C. jacea* és „*oxylepis*“ között egész sorozat olyan hybridnek tekinthető alakot találunk, melyeknek egyrésze közel esik a *C. jacea*-hoz, de azért mégsem jelezhetjük tiszta *jacea*-alaknak, mert megállapítható benne a „*Phrygia*“ jelleg. Viszont az épszélű függelékű *C. jacea*-tól a szabályosan rojtozottig sokféle alak fordul elő, melyeknek a „*Phrygia*“-khoz semmi közük sincsen. Ezt a tényállást W. nem engedi meg, neki okvetlen mind hybrid-eredetű alakok azok, holott monográfiája 128. old. ő is közli a *C. jacea* f. *subjacea* Beck (= *pectinata* Neilr.) alakot, „pikkelyfüggelékei szabályosan rojtoztak“ jellegzéssel; sőt a Magy. Fl. képekben 3902a sz. alatt le is rajzolta ezt az alakot. Nem kicsinylendő le az az észlelés sem, hogy ha a *C. jacea* függelékét áteső fényben tekintjük, bizonyos sugaras erezettséget látunk benne. Ez az

erezettség előre megszabja a szakadás, behasadás és rojtosodás lehetséges irányát. Ha a függelék a sugarak között szabálytalanul behasadozik, előáll Koch, f. *lacera* alakja, ha szabályosan szakadozik be, kapjuk a f. *semipectinata*, vagy *pectinata*, de mindig valóságos *jacea*-alakot. Ez az eset teljesen párhuzamosan ismétlődik a *C. pannonica*-nál és a *banatica*-nál is. Hogy a Nagymagyar Alföld belsejében a *C. pannonica* függeléke sohasem szakadozik be, nem tudom állítani miként W. teszi (lásd Scripta II. p. 28, mely szerint igenis ott is beszakadozik); ha azonban így volna, legfeljebb érdekes jelenségnek volna tekinthető, de abból nem következik, hogy a beszakadozott függelékű *C. pannonica* minden esetben feltétlenül hybrid-hatást szenvedett volna. W. azonban a *jacea*-k érdekes fimbriás alakjait egy tollvonással fölényesen eltörli; egészen bizonyos, hogy más, aki majd a *Centaureák*ba bele fog mélyedni, vissza fogja azokat állítani.

A *C. „oxylepis“* kérdése. Párját ritkító eljárás W. részéről, aki annyira mereven tartja évtizedek előtt megalkotott fel fogását, hogy neki egyszerűen zéró az, amit más hosszú, nehéz összehasonlító és herb. anyaggal támogatott tanulmány alapján kimutat, ha az nem található fel az ő rendszerében. Mindez, a fent említett alanyi okok miatt van így, nem pedig az idevágó anyag lelkiismeretes átvizsgálása alapján. Ez lehet az öregkor túlzott konzervativizmusa is, de ezen enyhíteni kell. Elvégre magam is kereken 40 év óta minden erőmet a növények kutatásának szentelem, közben megtanultam látni és megkülönböztetni. A *Centaureák* terén W. tanítványául is érezhetem magam, merthiszen nagy tömeg *Centaureámat* dolgozta fel, ami „Magyarország *Centaureái*“ c. művében is látható. Azóta $\frac{1}{4}$ század is rég eltelt, ismételten belemélyültem a *Centaureák* tanulmányozásába. Annál megdöbbentőbb részemre, hogy ez a tanító mesterem indokolatlan módon hozza meg ítéletét.

Én jól tudom, hogy W. kitűnően ismerte a Bánságot, de túlságosan nagyot mond, amikor kijelenti, hogy úgy ismeri, mint a tenyerét. A tenyerét mindennap nézheti, a Bánságot évtizedek óta nem látta, nem kutathatta. De akkor is legfeljebb elég jól ismerte, élményeit azonban a két évtized minuszta megfoszlatta. Lám csak Kolozsvár környékének flóráját az Erdélyi Múzeum és Egyetem körül csoportosult szakemberek és sokan mások idégének is immár 80 éve behatóan kutatták. Eredményeikből kiindulva, magam több mint 20 éve 30 km-es átmérőjű körzetben tervszerűen kutattam. Elmondhatom, hogy jól ismerem, de mint a tenyeremet mégsem; lejöttek pl. a fővárosból szakférfiak s egyszeri látogatásukban is találtak újdonságot, vagy olyan régi dolgot, amit én nem találtam meg. Ha W. az elmúlt két évtized alatt járhatta volna a Bánságot, vagy Erdély vidékeit, nem kétlem, rájött volna az én „*oxylepis*“-em tudatára s ennek kapcsán sok begyömöszölt alakot kivont volna

a *C. Wagneri* és *Szőllősi* tarkaságaiból. Az előkerült új adatok folytán bizonyos más elgondolásai volnának a mai, tradícióként őrzöttekkel szemben, mert lám, közben arra is rájött, hogy a *C. Mágocsyanat* törölnie kell.

Nem szükséges sok herbáriumot átvizsgáljunk, elég, ha csak a kolozsvári anyagból a W. által determináltakat átnézzük, hogy elkövetett hibáit észrevegyük. De ezek valójában nem is hibák, hanem a tudomány fejlődése egyik stádiumának kifejezői. Ilyen hibát éppen kritikus génuznál elkövetek én is, más is. Ilyeri nélkül alig haladhat a tudomány. A hibák egyik félesége pl. az, hogy elég heterogén *Centaurea* társaságot határozott *C. Wagneri* (*jacea* × *indurata*) és *C. Szőllősi* (*pannonica* × *indurata*)-nak, okozván ezáltal csaknem 20 éven át zavart és megnehezítette a tisztán látást az olyan embernél, mint pl. én is, aki nagy tömegben gyűjtöttem össze a vidék *Centaureáit*. W. autoritása miatt sokáig nem bolygattam e *Centaureákat*. De az 1942. évi tanulmányomkor a kolozsvári herbárium *C. Wagneri*-csomag borító lapjára a következő statisztikát illesztettem:

C. Wagneri-nek volt eredetileg határozva (det. W. et alii) 30 ív. Ezt az anyagot tanulmányozás után a következőképp kellett szétosztani:

<i>C. Wagneri</i> maradt	2 ív,	ebből W. determinált	2 ívet
<i>C. semiaustriaca</i> lett	6 ív	„ „ „	2 „
<i>C. „Fleischeri“</i> lett	8 ív	„ „ „	8 „
<i>C. „oxylepis“</i> lett	6 ív	„ „ „	1 „
<i>C. austriacoides</i> lett	5 ív	„ „ „	1 „
<i>C. casureperta</i> lett	1 ív	„ „ „	— „
<i>C. jacea</i> lett	2 ív	„ „ „	2 „

A *Centaureák* a természetben — legalább egyes vidékeken — végtelen nagy változatosságban nőnek egymás mellett. Eleink szorgalmasan leirogatták amit találtak. A leírt növény sokszor nem volt határozott alaptypus, mely a faj gerincét képviselné. A monográfusok később sok anyagot hordván össze, mindinkább meglátták és megállapították azokat a határozott típusokat, melyekre számos változat is visszavezethető. Én úgy találok, hogy van még egy olyan alaptypus, melyet még nem vettek észre s más alakcsoportokkal olvasztottak össze és amelyet W. vonakodik elismerni. Ez a kitűnő typus, mely egyike a legszebb és leghatározottabb „*Phrygia*“-beli *Centaureáinknak* éppen az, amelyet én dolgozatomban „*C. oxylepis*“ néven jelöltem. Maga a név valami nagyon akkor sem tetszett, aminek mindjárt dolgozatom elején kifejezést adtam. Nem tetszett, mert típusom nem vágott össze Hayek ábrájával (Denkschr. Wien, 1901. tab. X. f. 5). Én azonban több, W. által *C. oxylepis*-nek határozott növényt láttam úgy a Nemz. Múz., mint a kvári Múz. herbáriumában, melyek tökéletesen egybevágnek az én új typu-

sommal. Bízva W. determinációjában, elfogadtam tehát az „oxylepis” nevet és csak most cikke utján tudtam meg bizonyosan, hogy hát nem „oxylepis-ek azok, amiket W. így határozott.

Elhiszem, hogy W. most jól ismeri a valódi *C. oxylepis*-t s ezért vélte elseperhetni a tőle átvett „oxylepis” nevet. A nevet el lehet seperni, de a növényt, amelyre vonatkoztattam, nem; az továbbra is ki fog nőni s most már csak megfelelő nevet kell adni neki. Ellenben igen nagy W. tévedése, amidőn növényemet látatlanban is „*indurata* × *jacea*”-nak minősíti.

Ami az ű. n. igazi *C. oxylepis*t illeti, — bár ezzel nem kívánok foglalkozni — néhány autentikus példány alapján úgy látom, hogy ez nem egyszerű alaptípus, hanem olyan alak, mely egyszerűbb típusokra vezethető vissza. Aligha tévedek, ha azt hiszem, hogy azt, az én új típusom a *jacea*-val alkotta és amely Erdélyben is fellelhető. A kolozsvári „oxylepis”-sel teljesen azonos növényt az ÉNy-i tájakról a következőket láttam: Sajókaza leg. Budai, det. Wagn. sub *oxyl.*; Blatnica leg. et det. Wagn. sub „*austriaca*”; Rovnye leg. Rochel det. Wagn. sub *oxyl.* (nagyon szép!); Mähr. Weisskirchen leg. Petrak sub *oxyl.* Ezek a kvári herb.-ban vannak, semmi közük a Hayek-féle *C. oxylepis*-hez, pontosan azonosak az én kvári „oxylepis”-cimmel. Tehát az én növényem ÉNy-on is él és könnyen alkothatta a Hayek-féle *oxylepis*t, amit igazol az Erd. Múz. 138150 sz. a. leltározott eme növénye: Schlesien: Weidenau 1911. aug. leg. Hruby, det. Hayek saját kézírásával, mint *C. oxylepis* (W. et Gr.) Hay., mely nem egyéb, mint az én típusomnak a *C. jacea*-val, vagy talán a *pannonica*-val alkotott alakja. A mondottak alapján az általam eddig „*C. oxylepis*”-ként jelzett igen határozott *Centaurea*-típusomat a következő új névvel látom el:

***Centaurea pugioniformis* Nyár. sp. n.**

Syn.: *C. oxylepis* Nyár. in Bot. Közl. 1943. p. 28 non Hay., Wagner et alii in herb. Kolozsvár, *C. Wagneri* pr. p. in herb. Kvár, non Gugl.

Diagnoscitur: appendicibus pugioniformibus, planis, deorsum taeniaeformibus, gradatim latiusculis, rigidis, margine rectiliniari, nec laminiforme dilatata, nec membranaceo cincta, saepissime longis, modice recurvatis, rarius porrectis, vulgo rarescentibus, raro densius obtectis, apice alabastrorum comam longam abundantem, erectam vel recurvatam formantibus, colore rufo-brunneis vel flavido-rufis, raro obscurioribus (icon. cf. Bot. Közl. 1943. p. 18. fig. 1 nr. 16—23, vel Kolozsvár fl. p. 569, fig. 63 nr. 16—23).

Typice crescit in locis calidis vel apricis, formae eorum etiam in aliis locis. Stationes et formas cf. Bot. Közl. I. c. p. 28—29. Praeterea vidi: Moravica, Herkulesfürdő, Temesvár, Bucsa, Belényes, Feketekörös, Nagyenyed (Herb. Borb. Bpest); E. herb. Mus. Kolozsvár: Rutka-Sztrecsno (leg.: L. Richt),

Háj teteje comit. Nógrád (leg.: Hulják), Abelova (leg.: Rell., det.: Wagn.), Blatnica (leg. et det.: Wagn. sub *C. austr.*), Rovnye (leg.: Rochel, det.: Wagn.), Mähr. Weisskirchen (leg. et det.: Petrak).

A *C. pugioniformis* igen jellegzetes faj, aki egyszer észrevette és felfogta, minden körülmények között felfogja ismerni. Természetesen a fajon belül ő is változik, a függelék markáns jellege azonban mindig megmarad. Könnyen alkot hibrideket, melyekben a függelék jellemvonása és a szín rendesen felismerhető. A hibridek változatlanul azok maradnak, melyeket a Bot. Közl.-ben (l. c.) bemutattam s amelyeket a kolozsvári bőségesen gyűjtött anyagon szemléletesen tanulmányozhatunk. Csupán a *C. „Fleischeri“* és „*casureperta*“ nevet kell szintén kicserélni, elnevezvén a *jacea* × *pugioniformis* hibridet **C. sub-Fleischeri**-nek, a *pannonica* × *pugioniformis*-t pedig **C. flavida**-nak.

A **C. Mágocsyanaeformis**ról. Nem helyeslem ezt a beállítást, melynek konkluziója Wagnernél: a „florisztika teljes csődje“. Először is, ha az alaptypusokat vagy fajokat rögzíteni és meghatározni lehet, mint ahogy elég kifogástalanul lehet, ezzel már el van enyésztetve a szisztematika minden csődje. Az, hogy régibb szerzők pl. Gugler, a *C. banaticat* nem tekintette faji egységnek, nem vitte csődbe a szisztematikát, mert az utána jövők egyszerűen nem követték. Egészen más lapra tartozik a hibridek kérdése. Itt előállhatnak nehézségek, részint a szülők felismerése tekintetében, részint a hybrid helyzetének a szülők közötti alaksorozatban való megállapítása és jelölése tekintetében. Csódról azonban itt sem lehet beszélni. A baj csak az olyan esetben áll elő, mint minő a *C. Mágocsyanaeformis*-nak W.-féle kritikája. Itt t. i. W. kákán keresi a csomót, nem talál, de mégis keresi. A *C. Mágocsyanaeformis*-nál semmi nyoma a „*banatica*“ behatásnak, ellenben jól mutatkozik a *C. pugioniformis* („*oxylepis*“) jelleg, amiként a cikkemben le van írva és pedig nem hipotétikusan — mint W. mondja, — hanem amint szemünkkel világosan látjuk. De azért W. szerint mégis okvetlenül *banatica*-hibridnek kell tekinteni. Ez utóbbi eljárás már csakugyan „elméleti elgondolás szüleménye“. Oka pedig az, hogy nem ismerjük a *C. pugioniformis*-t. Ha így járunk el, akkor csakugyan alkalmazhatjuk W. mondatát: „mit várjunk azoktól, kik e téren kevésbé jártasak, ha azok, kik a *C.*-kal behatóan foglalkoztak, ennyire eltérő eredményre jutnak“. Pedig itt csak arról van szó, hogy ne szuggerálják fehérnek a feketét.

Vannak azonban valóban nehezebb esetek, pl. a *C. jacea* × *pugioniformis* és a *jacea* × *austriaca* esetében. Ebben a két kombinációban azoknál az alakoknál, melyek a *C. jacea*hoz közel állanak, olykor nehezen dönthetünk az *austriaca* ill. *pugioniformis* javára. Hasonló esetet látunk W.-nél, aki a *banatica* × *indurata*t sokkal később *banatica* × *stenolepis*-re váltotta fel. Nem matematikai operációkról lévén szó, tág tere nyílik a mérlegelésnek

és a helyes meglátásnak s bizony megtörténik, hogy később más meglátással változtatnunk kell. A *C. Mágoesyanaeformis* esete nem ilyen, ott csak erőszakkal lehet mást látni, mint ami tényleg van.

Melyik fajhoz hasonlít a *C. pugioniformis*?

Ha erre a kérdésre akarunk feleletet adni, úgy csak a *C. indurata* és *pseudophrygia* jöhet tekintetbe, no meg W. állítása miatt a *C. Wagneri* hybridnek a *C. indurata*-hoz közelebb eső alakjai. A *C. indurata*t könnyebben ki lehet kapcsolni, nemcsak karcsúbb habitusa, a szár végére csoportosuló virágzata folytán, hanem apró csinos fészkei miatt, melyeknek vastagsága virágzaskor 6—10 mm szokott lenni. Aztán rendkívül vékony, legtöbbször egészen visszahajló, hengeres gerincű függelékei és hosszú, aránylag ritkán álló fimbriái miatt, melyek elhelyezkedése olyan, hogy a fészkek mintegy rendkívül finom, világos dohánybarna fátyolba burkolódnak általuk. Ezzel szemben a *C. pugioniformis* egészen más (lásd a leírást), fészke sokkal nagyobb 12—15(—18) mm vastag, színezetében a vörhenyes árnyalat nagy szerepet játszik.

A *C. pseudophrygia*-val nem téveszthető össze. Utóbbi fészke még nagyobb fejú, a virágzatig feltűnően széles és sok levelű, a függelékek sűrűn elfedők, hosszú fimbriái szinte összefonódtak, a függelékgerinc tövén kissé széles, háromszögletes alpból hirtelen hosszú finom szába megnyúló, rendszeren sűrűn álló hajlékony hosszú fimbriákkal. A fészkek alatti kocsán-rész igen gyakran csövesen puffadt, erősen leveles.

Lássuk a *C. Wagneri* = *indurata* × *jacea*-nak az *indurata*-hoz közelebb eső alakjait, minő viszonyban vannak a *C. pugioniformis*-sal. Hogy ehhez a kérdéshez tárgyilagosan lehessen hozzászólni szükséges, hogy a *C. jacea*-nak a „*Phrygia*“ fajokkal alkotott hybridsorozatából mentől többféle alakot megismerjünk és különösen azt figyeljük meg, hogyan viselkedik a *jacea* ezen hybriddek szélsőséges alakjaiban. Jelen esetben azok az alakok mérvadók, melyekben a *jacea* kis mértékben mutatkozik.

Először is rá kell mutatnom a *C. pugioniformis* olyan tulajdonságaira, melyek a *C. indurata*-nál soha sincsenek meg. Ilyenek általában: még a *C. jacea*-nál is nagyobb fej, a durva és hosszú, szuronyzerű merev függelékgerinc, mely az *indurata*-nál kétszer hosszabb, továbbá a sárgás vagy rőtörös szín. Már ezek a tulajdonságok elégségesek, hogy a *C. pugioniformis* elválasszák minden *indurata*-közösségtől. Pedig, ha W. szerint a *Centaurea indurata*-hybridhez közel álló hybridalak volna, akkor mindenesetre az *indurata*-jellegek nyilvánulnának meg rajta úgy, miként megnyilvánul ez a *C. Wagneri* f. *tenuior* Nyár. = *indurata* × *jacea*-nál. Utóbbi messziről és felületesen nézve, kisebb fejével a *C. indurata*-hoz hasonlít, de a függelékek tövén az alsó fimbriák között jól észlelhető ellemeszedésben nyilvánul meg a *C. jacea*. A *C. pugioniformis* tőalak füg-

gelékeinek gerinc része és ennek rojtozata annyira tisztán és élesen elkülönül egymástól, külön-külön is annyira határozott jellegűek, hogy ott semmiféle *jacea* vagy *pannonica* behatásról nem lehet szó, éppen úgy nem, miként egy tipikus *C. indurata*-nál nem lehet *jacea*-befolyásról elmélkedni. A *C. indurata*-hoz közel álló igazi *jacea*-hybridnek semmi köze sincs a *C. pugioniformis*-hez.

A kevésbé eljáceaódó „*Phrygia*“-knál vannak esetek, midőn a *jacea*-hatás nem a függelékek tövén, hanem az oldalán végig, igen keskeny hártya által jelentkezik. Nincs más lehetőségünk, mint feltenni, hogy ez a hártvás szegély a *jacea*-tól, ill. *pannonica*-tól származik. Azoknál az eseteknél azonban, melyeknél ilyen fajta hártvás elszélesedésnek semmi nyomát sem észlelhetjük, nem lehet más választásunk, mint bennük tiszta *C. indurata*-t látni, vagy ha a fej nagyobb és a függelékek minősége is megfelel, *C. pugioniformis*-t elfogadni. Aki a nyilvánvaló tényeknél egyebet hirdet, az elködösít, és összezavarja a tényeket. Sok okom van itt példának felhozni az én sok tépelődésemet abból az időből, amidőn a *C. Wagneri*-nek, W. által körülírt mixtum compositumát tekintettem valóságnak, míg végre meg kellett látnom, mi az egyedüli lehetőség ebben a kérdésben.

A *C. pugioniformis* önállósága megnyilvánul érdekes hybridjeiben is, melyeket nem lehet olyan könnyen eltörölni a föld termő rétegéről, mint tette azt W. papiroson. Így pl. nagyon jellegzetes hybrid a *C. nigrescens* × *pugioniformis*, a *pseudophrygia* × *pugioniformis* stb., ahol a *C. pugioniformis* fölvétele nélkül összevarnók azt a csoportot, melybe ezen hybrideket begyömöszölnők.

*

Attérek most W. cikkének második részére, melyben a „Sind die Centaureen-Formen Übergänge oder Bastarde?“ c. cikkemmel foglalkozik (l. c. p. 19). W.-nek erre az írására kevés szót fordíthatok. Végtelenül sajnálom, hogy neki kedve van hosszú lére eresztett szélmalom-harcot folytatni. Én az idézett cikkemben teljesen W. álláspontján és gondolatmenetében, Stojanoffék ellenében figurálisan mutattam rá, milyen visszás helyzet áll elő a szisztematikai egység tartalmát illetőleg, ha mi bizonyos *Centaurea*-alakokat nem hybrideknek, hanem átmeneti alakoknak tekintünk. W.-nek azonban kedve támadt kiszakítani egye mondatot s évdöni felette, különleges tanulság nélkül. Mintha bizony a *C. diffusa* × *rhenana*-nál általa lerajzolt „21 Typen“ nem formák ill. alakok volnának, mint ahogy azokat én is jelöltem Stojanoffék felfogása ellenében. Eppen oly sajnálatos, hogy cikkének 20. oldalán az említett hybrid 2, 3, 4 és 20, 21, 22 sz.-mal jelölt alakjainak keletkezésére általam felhozott elméleti lehetőségek ő előtte érthetetlenek. Polémiájának természetére a következő mondata vet fényt: „ich kann

zwischen direkten und offenbaren Bastarden keinen Unterschied machen.“ Tehát a dolog lényegéhez nem tartozó szavakkal polemizál. Cikkem német szövegét ugyan fordították, de annak értelmét gyenge német tudással is kiveszem. Hogy W. is megértse, értelmét magyarul is adom. A 2. feltevés: hogy az említett alakok kereszteződés útján úgy keletkeztek, hogy mindjárt keletkezésükkor már, valamelyik szülőhöz közelebb állottak. 3. az említett alakok kétségtelenül hybrid-eredetűek, de csak fokozatos elváltozás után, utólag közeledtek valamelyik szülőhöz. Nincs szó tehát itt „direkt“ és „offenbaren“ hybridokról.

Ilyen természetű egyébként cikke eme részének egész menete, éppen ezért cikkeink mérlegének felállítását más szakemberekre bízom.

Über unsere kritischen Centauren mit Berücksichtigung von Wagners Artikel.

(Zusammenfassung).

Wagner schreibt die Fransenauflösung der Schuppenanhängsel von *Centaurea jacea* der Hybridwirkung mit den Arten der „*Phrygia*“-Gruppe zu, und betrachtet die gefransten *jacea*-Formen als Hybriden (Borbásia nova 15). Er kann die echten Hybriden der „*Jacea*“ und „*Phrygia*“ von den echten *jacea*-Formen mit \pm gefransten Schuppenanhängseln nicht unterscheiden, obzwar er sie in seinem Werke „Cent. Hung.“ unter dem Namen f. *sub-jacea* publizierte. An den Anhängsel der *jacea*-artigen Formen können wir in durchfallendem Lichte einen gewissen strahligen Bau wahrnehmen. Dieser Bau bestimmt die mögliche Richtung des Einreissens des Anhängsels und so entstehen nach der Beschaffenheit und dem Maas des Einreissens die gefransten *jacea*-Formen.

*

Es ist mir schon längst aufgefallen, dass in der Flora von Kolozsvár diejenigen Centauren, welche W. und nach Ihm auch andere als *C. Wagneri* und *C. Szöllösi* determinierten, ein mixtum compositum bildeten, welche grosse Verwirrungen verursachten. Man zwängte unter dieser Benennung auch mansolche Formen hinein, die keinen hybriden Ursprung haben, ja im Gegenteil sie repräsentierten Formen einer vorzüglichen neuen Art. Diese ist die *C. pugioniformis* (lat. Beschreibung im ung. Text), welche ich unter dem Namen „*C. oxylepis*“ publizierte. W. verteidigt seine vor Jahrzehnten ausgebildete Meinung und die dadurch verursachte unklare Situation, und

streicht mein „*oxylepis*“ mit ihren sämtlichen Formen. Den Namen kann man wohl streichen, aber die Pflanze, auf welche ich diesen Namen unrichtig verwendete, nicht; diese wächst auch weiter. Man muss ihr aber einen neuen Namen geben. Mit dem Namen „*oxylepis*“ war ich selbst unzufrieden, nachdem meine Pflanze mit der Zeichnung Hayek's (Denkschr. I. c.) nicht übereinstimmt, was ich in meinem Artikel selbst erwähnte. Ich sah aber viele, von W. als „*oxylepis*“ determinierte Exemplare, welche mit meiner Pflanze ganz identisch sind, und gebrauchte den Namen „*oxylepis*“, da ich der Determinierung Wagner's Glauben schenkte. Diese Pflanze ist also eine der schönsten und höchst charakteristischen unter unseren *Centaureen*, und es ist alles aufrecht zu erhalten, was ich in Beziehung auf sie schilderte, bloss ihre zwei Hybriden sollen einen neuen Namen erhalten u. z. ist statt *C. Fleischeri* Nyár. non Hay. *C. sub-Fleischeri*, und statt *C. casureperta* Nyár. non Wagn. *C. flavida* zu gebrauchen.

Auf die *C. Mágocsyanaeformis* betreffenden Bemerkungen hin muss ich neuerdings wiederholen, dass hier keine Spur des Einflusses der „*C. banatica*“ aufzufinden ist, dagegen zeigt sich der Charakter der *C. pugioniformis* sehr schön, wie ich es in meinem Artikel auch beschrieb, und zwar nicht hypothetisch wie W. sagt, sondern so wie wir mit unseren Augen ganz klar sehen können. Wir haben also keine Ursache, dass wir die Teilnahme der *C. banatica* in diese Pflanzen hineinzwängen.

*

Wagner beschäftigt sich mit meinem Artikel: „Sind die *Centaureen*-Formen Übergänge oder Bastarde?“ in einer ganz sonderbaren Weise. Ich stehe eigentlich gänzlich auf dem Standpunkte Wagners, und wies in der Zeichnung darauf hin, was für eine unmögliche Situation entstehen möchte, wenn wir, — wie es Stojanoff und seine Anhänger tun —, der Hybriden als Übergangsformen betrachten würden. W. polemisiert über einige, aus den Text herausgerissene Worte, welche nicht zum Wesen der Sache gehören, anstatt, das er die bewiesene Sache richtig befinden, oder zur Kenntnis nehmen würde. Ein sehr grell hervorstehender Satz aus Wagner's Artikel ist: „Ich kann zwischen direkten und offenbaren Bastarden keinen Unterschied machen“. Ich machte keinen solchen Unterschied, was übrigens ein Scherz zu sein scheint. Darum überlasse ich das Urteil über unseren Artikel anderen objektiven Fachleuten.

Felelős kiadó: Nyárády E. Gyula Kolozsvár.

Nagy Jenő és Fia könyvnyomdája Kolozsvár, Búza-u. 3. — F. v.: Nagy Jenő

2083/19

3586

